

הטייה בהוראת האזרחות – דוגמאות נבחרות

בחינות הבגרות והמפמ"ר

- הבחינות מתמקדות בנושאים הקשורים בדמוקרטיה הליברלית, ובראשם שיח הזכויות, ומזניחות גוונים דמוקרטיים אחרים כמו הזרם הקהילתני (קומוניטרי).
- **משקל השאלות בנושא לאומיות ומדינת הלאום היהודית בבחינת הבגרות נמוך ונמצא במגמת ירידה** (מ-3 שאלות מתוך 14 ל-1-2 מתוך 19), כך שניתן להצליח היטב בבחינת הבגרות בלי ללמוד ולהעמיק בנושאים אלה.
- **הכרזת העצמאות, בהקשרה הלאומי, נעדרת מבחינות הבגרות.** בכלל הבחינות, עד לבחינת קיץ תשס"ח, הופיעו 254 שאלות. רק 3 מתוכן נגעו בהכרזת העצמאות – ושלושתן עסקו אך ורק בהיבטים הדמוקרטיים שבה.

מיקוד חומרי הלימוד לבחינות הבגרות

- נושא זכויות אדם ואזרח, שהוא מרכיב בסיסי בתפיסה הליברלית, הוא הנושא היחיד שהופיע כחומר חובה לבחינה בכל 16 המיקודים לבחינות הבגרות שנערכו עד כה.
- לעומת זאת, הדיון סביב הכרזת העצמאות ירד בכמצאת ממוקדי הבגרויות.
- מאז יישום תוכנית הלימודים החדשה באזרחות הושמט הדיון במקורות הדמוקרטיה ביהדות מראשי הפרקים שמפרסם מדי שנה המפמ"ר באזרחות וממיקוד הלמידה לקראת בחינת הבגרות.

השתלמויות מורים

- בשנים 2007-2008, בימי כהונת פרופ' דניאל פרידמן כשר משפטים, הובאו בפני המורים 5 הרצאות הנוגעות לבית המשפט העליון. כולן הגנו המרצים על בג"ץ ועל מערכת המשפט במתכונתם האקטיביסטית.
- בהשתלמויות למורים, המדריכים מטעם הפיקוח על הוראת האזרחות במשרד החינוך מדגימים את ההוראה בכיתה על פי הספר "להיות אזרחים בישראל", הספר בהוצאת משרד החינוך, ואינם מדגימים מהספר החליפי "אזרחות לבגרות" על אף שהוא ספר שמאושר על ידי משרד החינוך.

ספרי הלימוד

- א. "מסע אל הדמוקרטיה" - ספר לימוד לחטיבת הביניים, בהוצאת משרד החינוך (1994)
- שמו של הספר, המיועד לתלמידי חטיבת הביניים, מתייחס רק לאופייה הדמוקרטי של המדינה.
- **הספר אימץ עמדה בעלת זיקה פוליטית מובהקת שאינה נמצאת בקונצנזוס הציבורי:**
"זה (= הסכמי אוסלו) הוא צעד נוסף בתהליך לכינון שלום בין העמים"

ב. "להיות אזרחים בישראל" - ספר לימוד לתיכון, בהוצאת משרד החינוך (2000).

- ספר זה, שהינו הספר הדומיננטי בלימודי האזרחות וממנו לומדים מרבית תלמידי ישראל, מדגיש כי **מודל מדינת הלאום מגביר מתחים**:
"הפער בין השאיפה להקים מדינות לאום לבין הקושי לממשה מגביר בסוף המאה ה-20 את המתחים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים בין המיעוטים הלאומיים לבין קבוצת הלאום המהווה רוב במדינה" (עמ' 23-24).
- הספר אינו מסביר את החיוב הקיים במדינת לאום.
- **לספר זה חדרו השפעות פוסט-מודרניסטיות**, הבולטת בהן מופיעה בדיון על הסובלנות:
"חשוב לציין שהתפיסה הדמוקרטית מבוססת על ספקנות, על הידיעה שאין אמינות מוחלטות. מספקנות זו נובע הצורך בסובלנות, שהרי איש לא יודע מהי הדרך 'הנכונה'" (עמוד 112).
- השפעות פוסט-מודרניסטיות על החינוך האזרחי עשויות להיות בעייתיות, כי יש סבורים שההגות הפוסט-מודרניסטית מאיימת על הדמוקרטיה בשל ערעורה על הערכים.
- **בפרק על השסע הערבי-יהודי נחשף התלמיד לתמונה היסטורית מעוותת**, המתעלמת מחלקם של ערביי ישראל בהתפתחות השסע. אין בכך כדי להתמיה, שכן **בכתיבת פרק זה שותף, בין היתר, ד"ר אסעד ע'אנם**, לימים ממנסחי "מסמך החזון של הערבים הפלסטינים בישראל", הקורא לביטול אופייה היהודי של מדינת ישראל ומהווה למעשה מסמך גירושין בין ערביי ישראל לבין החברה הישראלית.
- בפרק על השסע האידיאולוגי בישראל, אין בספר התייחסות לחלק גדול מטענות הימין הישראלי ובמקביל לומד התלמיד לדעת שרק השמאל הישראלי שואף לסיים את הסכסוך "מאז מלחמה זו מתנהל ויכוח חריף בין היונים (המתונים) – המאמינים שיש לסיים את הסכסוך הישראלי פלסטיני ומוכנים לוותר על חלקים משטחי יהודה ושומרון – לבין הנצים, אשר אינם מוכנים לוותר על שטחי יהודה ושומרון" (עמוד 332).
- בדיון על אודות הגישה הפורמליסטית והגישה האקטיביסטית במשפט נטען:
"בשל הגישה האקטיביסטית, במהלך השנים נוצרה בישראל מעין מגילת זכויות אדם ואזרח שיפוטית".
אפילו השופט אהרן ברק, נשיא בית המשפט העליון לשעבר, העיר ביחס לטענה זו כי גם שופטים פורמליסטים תרמו לקידום זכויות אדם ואזרח. אין בספר דיון בדבר המחלוקת על הגישה האקטיביסטית.
- כך מתוארת שיטת מינוי השופטים בישראל:
"כדרך הטובה ביותר להבטיח את אי-תלותה של המערכת המשפטית"
וזאת מבלי להזכיר את המחלוקת על דרך המינוי ואת הטענות שהוא יוצר תלות רבה של המערכת בשופטי בית המשפט העליון. זאת בעוד שעל שיטת מינוי השופטים בארה"ב מובאת ביקורת חד-צדדית.